

Hekim-Hasta İlişkisinin Edebiyattaki Bir İzdüşümü: Amok Koşucusu

A Doctor-Patient Relationship's Reflection on Literature: Amok

Mehmet Cem MÜDERRİSOĞLU^a

Stefan Zweig

Çeviri

*Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Modern Klasikler Serisi-87,
Çeviri: Nafer Ermiş, Birinci Baskı, Aralık 2016, 60 sayfa.*

Hekim ve hasta arasında kurulan ilişki, tıp etiğinin temel konularından biridir. Bu ilişkinin sürdürülebilirliği, değer sorunlarının görünür kılınması ile mümkün olabilir. Hekim ve hasta arasında kurulan ilişkide yer alan etik ikilemler edebiyatta da kendine yer edinmiştir. *Amok Koşucusu*, kişilerin vicdani açıdan neyin doğru olduğunu sorgulamasına fırsat tanıyan ve hekimin hastaya karşı olan görevlerinin ve sorumluluklarının sınırlarını çizen bir çerçeve olup olmayacağını sorgulatan bir öyküdür. Aynı zamanda bu öykü, okuyuculara hekimin hastayla olan ilişkisinde temel alacağı dayanağın ne olacağına ve bunu nasıl koruyacağına ilişkin düşünsel bir yolculuk sunmaktadır. Delicesine koşan, hiddetle saldıran ve önüne gelen her şeyi yok ederek ilerleyen anlamına gelen “*amok*”, Malezyalılarda görülen bir tür sarhoşluk olarak tanımlanmaktadır. Buradaki sarhoşluk durumu; bir deliliği, bir çeşit insan kudurmasını veya ölümcül, anlamsız bir saplantının krize dönüşmesi hâlini ifade etmektedir. Bu durumdaki bir kişinin sonuçlarını hesap edemeyeceği davranışlar sergilemekten kendini alamayacağını söylemek çok da zor değildir; çünkü amok koşucusu aslında bir cınnet geçirmekte olan, sanrılarının kısılcasına takılmış, kontrolünü kaybetmiş birisidir. Stefan Zweig’in aynı isimli öykü kitabı olan *Amok Koşucusu*, bu tip disosiyatif bir tablonun görüldüğü dramatik bir portreyi betimlemektedir.

Stefan Zweig’in duyarlı kişiliğini ve olağanüstü gözlem gücünü kullanarak anlattığı “amok”, oldukça korkunç ve ürkütücüdür. Malezyalı, son derece sade, iyiliksever bir insan içkisini içmektedir. Orada öylece oturmaktadır, duygusuz, umursamaz ve de donuk bir şekilde... Bu kişi, yaşadığı kimi olaylardan sonra birdenbire ayağa fırlayan, hançerini kapan ve sokağa doğru koşmaya başlayan bir kişiye dönüşmektedir. Nereye olduğunu bilmeden, yolda karşısına ne çıkarsa çıksın vurup yere seren tehlikeli birisidir artık. Koşarken ağzından köpükler saçılması ve delirmiş gibi uluması Amok’un karakteristik özelliklerindedir. Durmadan sağa sola koşan Amok’u hiçbir güç durduramaz. Onun durabilmesi için ya kuduz bir köpek gibi vurulup yere serilmesi ya da köpükler içinde yere yıkılmasının beklenilmesi gerekir.

Amok Koşucusu’nda Zweig, insanın güçsüz, savunmasız yönlerini çok katmanlı bir anlatımla ele alarak bir doktorun yaşamından bir kesit sunmaktadır. Bu öyküdeki doktorun güçsüz kalması ve kendisini savunmasız hissetmesi, karşılaştığı bir vaka ile arasında geçenlerden kaynaklanmaktadır. Bu vaka sıradan bir vaka değildir; insanın karşısındakine karşı bir görevi olup olmadığını bilmediği türden bir vakadır. Buradaki doktorun kendini var etme çabası, karşısına gelen hastasına yardım etmekten köken almakta, doktorun hastasına karşı olan görevine işaret etmekte ve hekimin otoritesinin kabul edilebilirliğini sorgulamaktadır. Fakat yardım etme durumunun sınırının nereye kadar olduğunun ayırdına varmak çok kolay değildir. Bir doktorun mesleki sorumlulukları nelerdir? Sağlık hizmeti sunumunda doktor tarafından çizilen bir sınır var mıdır? Öyküde, doktorun kendisine çizdiği sınır, doğrudan yaşanmışlıklarıyla ilişkilendirilmekte ve kişinin kendi yaşamıyla

^aHacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, ✉ cmuderrisoglu@yahoo.com

Gönderim Tarihi: 14.02.2018 • Kabul Tarihi: 14.02.2018

karşı karşıya kaldığı noktada bitmektedir. Öte yandan, bir doktorun yardım etme görevinin bitip bitemeyeceği, her an herkese yardım etmeye hazır bir kişi olup olamayacağı da anlatılan öyküde irdelenmektedir. En sonunda amokun etkisi altına giren doktor, kendi hayatını hiçe sayan ve kendi kanına su karıştıran birine dönüşmüştür. Ona göre; asil davranmanın, yardımsever ve iyi olmanın mümkün olamadığı, sorumlulukların bir sınırı olduğu ve insanın artık daha fazlasını yapamadığı bir yer vardır.

Hollanda Doğu Hint Adaları'nda görev yapmakta olan doktora bir gün çok zengin bir kadın gelir ve yardım ister. Doktor, hastasının yardım talebini ters bir üslup ile geri çevirir; çünkü kadında var olan o kibirli duruş, doktorun kabul edebileceği türden bir dışavurum değildir. Burada görüldüğü üzere, hekimin hastalarına karşı tarafsızlığını zedeleyen bir önyargıya sahip olması veya bir önyargıyla yaklaşması, tıp etiği açısından kabul edilebilir değildir. Kendinden oldukça emin olan ve güçlü görünen kadın, aslında oldukça zayıftır ve yıkılmak üzeredir. Hekim-hasta ilişkilerinin temel unsuru olan güven duygusunun önemi, aşağıda yer alan diyalogda açıkça göze çarpmaktadır:

“ (...) Sizden ne istediğimi biliyor musunuz Doktor, dedi, ya da bilmiyor musunuz?

-Bildiğimi sanıyorum. Ama en iyisi gayet açık olalım. Siz şu andaki durumunuza bir son vermek istiyorsunuz. Sizi bayılmalarınızdan, bulantılarınızdan kurtarmamı istiyorsunuz, bunlara neden olan şeyi.... şeyi ortadan kaldırmak suretiyle... öyle değil mi?

- Evet.

-Bu tür girişimlerin tehlikeli olduğunu da biliyor musunuz? Her iki taraf için de?

-Evet.

-Bunu yapmamın kanunen yasak olduğunu?

-Yasak olmayan, aksine önerilen durumlar da var.

-Ama bunlar tıbbi zorunluluk durumları.

-O halde o zorunluluğu da siz bulacaksınız. (s.21-22).”

Bu diyalogda hastanın doktordan isteği yasal olarak engellenmiştir. Yasa tarafından suç olarak nitelendirilen bir eylem karşısında hekim nasıl davranmalıdır? Kimi durumlarda hekim, yasaı eleştirebilir, yaptığı uygulamayı temellendirebildiği ölçüde aksi yönde uygulamalarda bulunabilir. *Amok Koşucusu*'ndaki doktor, hastasını başka bir doktora yönlendirmeyi teklif etmektedir. Bir doktorun kendisinin müdahale etmeyeceği bir hastayı başka bir doktora yönlendirmesi hastanın mağdur olmaması için kabul edilecek bir durumdur. Burada tartışılması gereken, kadının bir hasta olup olmadığıdır. Baygınlık, mide bulantıları gibi semptomlar kadının gebe olduğunu düşündürmekte, fakat doktordan yardım isteyen diğer kadınlardan daha farklı bir duruş sergilemesi doktor tarafından yadırganmaktadır. Öte yandan, bu işlemi yapması için hasta tarafından doktora önerilen rüşvet de ele alınması gereken bir başka etik sorundur. Hastanın doktora sunduğu teklif üzerine doktor, “Bana ihtiyacı olduğu için benden nefret ettiğini biliyordum ve ben de ondan...” diye düşünür. Bu süreçte hasta- doktor arasında kurulabilecek güven ilişkisi onarılamayacak bir biçimde zarar görmüştür (s. 23). Güven ilişkisinin zedelenmiş olması, istenmeyen kabullere psikolojik bir dayanak oluşturabilir mi? Öyküde doktorun varlık alanı içerisinde yer alan “güven” ögesi, doktorun hastasına empatiyle yaklaşması, doktorun hastanın beklentilerini anlamaya çalışması ve doktorun hastanın beklentilerini tıp kurumunun olanakları çerçevesinde karşılamaya çalışması açılarından görünür kılınmıştır. Kuşkusuz, bu etkenlerin evrimiyle farklılaşarak kurulan hekim-hasta ilişkisinin boyutu, ilk karşılaşma anına kıyasla, epey değişmiştir.

Amok Koşucusu, yardım etmeyi saplantı hâline getirmiş olan bir doktorun amokun etkisi altına girişini gerçekçi bir anlatımla gözler önüne sermektedir. Amok'un başat anlamı olan “bir cinnet sonrası insanın durmadan koşmaya başlaması ve önüne çıkan her şeyi yok etmesi” üzerine inşa edilen öyküde amokun yeni bir anlama

daha büründüğü görülmektedir. Bu anlam, bir insanın kendini tüketmek pahasına çevresindeki bütün insanları yok etmesidir. Zweig, kitap boyunca hastanın kibirli davranışları karşısında doktorun kibrin efendisi olma hırsına yenik düşmesi hikâyesini anlatmaktadır. Amok koşusu boyunca bir doktorun, doktor kimliğinden aşama aşama uzaklaşmasına tanıklık edilmektedir. Zorlayıcı koşullar altında görevini yapmaya çabalayan bir doktorun zaman içindeki dönüşümü gözler önüne serilmektedir. *Amok Koşucusu*, bir doktorun geri çevirdiği yardım çağrısı sonrasında duyduğu suçluluk duygusunun neye mal olabileceğini canlı, ayrıntılı ve sürükleyici bir anlatımla okura göstermektedir. Hekimin sınırlılıkları üzerinde bir kez daha düşünmeye olanak veren bu öykü, tıp etiği açısından hekim-hasta ilişkisini sorumluluk ve suçluluk kavramları ışığında irdelemek isteyen herkesi kuşatacak niteliktedir.

Stefan Zweig'in Yaşamı¹

Roman, şiir, öykü, deneme ve oyun gibi farklı türlerde yetkin ürünler veren yazar, Viyana'da doğdu. Yaşamı boyunca Avrupa'nın hızlı değişimine tanıklık etti. 1913'te Salzburg'a yerleşti. 1934'te Nazilerin baskısı yüzünden bu kentten ayrıldı. Önce İngiltere'ye, 1940'ta da Brezilya'ya göç etti. 1942'de karısıyla birlikte intihar etti. Önemli denemeleri arasında Balzac, Dickens ve Dostoyevski'yi konu aldığı *Drei Meister* (1920; Üç Büyük Usta); Hölderlin, Kleist ve Nietzsche'yi incelediği *Der Kampf mit dem Dämon* (1925; Kendileriyle Savaşanlar) ile Casanova, Stendhal ve Tolstoy'la ilgili *Drei Dichter ihres Lebens* (1928; Kendi Hayatının Şiirini Yazarlar) sayılabilir. Yazara ün kazandıran bir başka yapıtı *Sternstunden der Menschheit*'tir (1928; İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar). Zweig ayrıca Joseph Fouché, Marie Antoinette ve Mary Stuart'ın nesnellikten çok sezgiye dayanan biyografilerini yazmıştır. Çok sayıda yapıtı arasında *Verwirrung der Gefühle* (1925; Karmaşık Duygular) adlı bir öykü kitabıyla *Ungehduld des Herzens* (1938; Sabırsız Yürek) adlı bir psikolojik romanı da mevcuttur.

¹Yazarın özyaşam öyküsü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Modern Klasikler Dizisinin kitap kapağından alıntılanmıştır.